

STRESZCZENIE

Język jest zjawiskiem społecznym, dlatego może rozwijać się i zmieniać tylko w społeczeństwie. Mowa zaś odzwierciedla indywidualność jednostki, poziom jej kultury, nierzadko zainteresowania, a nawet jej wiek, wykształcenie, zawód czy przynależność do warstwy społecznej lub subkultury. To właśnie socjolingwistyka zajmuje się badaniem języka w relacji do rozwoju społeczeństwa, zmian społeczno-ekonomicznych, politycznych, historycznych i kulturowych. To właśnie ta dziedzina językoznawstwa analizuje środowiska językowe, języki środowiskowe, style i żargony. Jednym z jej głównych zadań jest dogłębne zbadanie języków środowiskowych, znanych również jako socjolekty, charakterystycznych dla poszczególnych grup społecznych, często uznawanych przez inne grupy społeczne za niepoprawne na podstawie stereotypowej oceny niektórych charakterystycznych cech. I do tej grupy niewątpliwie zalicza się gwara więzienna, zwykle określana jako zjawisko z natury negatywne, a nawet zakazana w niektórych krajach, na przykład w Polsce czy Rosji.

Już w XVIII wieku podjęta została pierwsza próba zbadania języka więziennego, kiedy to Wiktor Hugo – jeden z najważniejszych twórców literatury francuskiej i czołowy przedstawiciel romantyzmu francuskiego – przedstawił dogłębną analizę literacką tej właśnie odmiany języka środowiskowego. Niemniej jednak, tematyka slangu więziennego nie była obiektem szczególnego zainteresowania językoznawców aż do XX wieku, kiedy to czołowi badacze subkultury więziennej, zarówno Polscy jak i zagraniczni, na przykład Clemmer (1940), Maurer (1940, 1981), Sykes (1958, 1959), Cardozo-Freeman (1984), Gambetta (2009), Morawski (1968) i Moczydłowski (1991), zaczęli zwracać większą uwagę na językowy element środowiska zakładów penitencjarnych. Wtedy też zaczęły pojawiać się pierwsze opracowania naukowe, w których język więzienny zaczął być traktowany i opisywany jako integralna i niezwykle istotna część subkultury więźniów, jest to bowiem część, która odgrywa jedną z najważniejszych ról w tworzeniu i podtrzymywaniu tej subkultury. Niemniej jednak, nawet w obecnie publikowanej literaturze dotyczącej tej odmiany języka środowiskowego badacze najczęściej koncentrują się głównie na socjologicznych aspektach zjawiska, zwykle pomijając, lub traktując fragmentarycznie jego cechy czysto językowe. Zauważa się jednak, że wśród badaczy istnieje grupa, której głównym celem jest poznanie i zrozumienie mechanizmów, które rządzą językiem więziennym, a do tego grona zalicza się na przykład opracowania autorstwa Einata i Einata (2000), Einata i

Livnata (2012), Kani (1972), Oryńskiej (1991), Ignatowicz-Skowrońskiej (2001) i Stępnika (1973, 1974, 1976).

Niestety, i co wydaje się być najważniejsze dla celów badawczych tej pracy, w literaturze niezmiernie trudno znaleźć pozycje, które odnosiłyby się do zagadnienia metafor odzwierzęcych funkcjonujących w tej odmianie języka, i jeszcze trudniej o takie, które byłyby próbą wyjaśnienia mechanizmów powstawania tego typu metafor. Brak zainteresowania badaczy, lub tylko fragmentaryczne zainteresowanie tym zagadnieniem jest tym bardziej zaskakujące, że metafory są nieodłącznym elementem systemu komunikacji werbalnej wśród więźniów nie tylko w krajach anglojęzycznych, ale również w gwarze środowiskowej osadzonych w Polsce, Rosji, czy Izraelu. Można nawet pokusić się o twierdzenie, że metaforyczność jest cechą charakterystyczną dla slangu więziennego większości, jeśli nie wszystkich krajów, w których funkcjonuje sformalizowany system penitencjarny. Ponadto, biorąc pod uwagę fakt, iż powszechnie obserwuje się tendencję do przenikania różnych odmian języka, w tym również i slangu więziennego do języka codziennego, należy zadać sobie pytanie, czy analiza i wyjaśnienie mechanizmów, które regulują zmiany semantyczne zachodzące w tej sferze języka więziennego nie pozwoli lepiej zrozumieć mechanizmów działających w języku codziennym, który pozostaje pod nieustannym wpływem różnych języków środowiskowych.

Zawężając perspektywę do tematyki głównej tej pracy, należy powiedzieć, że to właśnie zmiana semantyczna w obszarze języka więziennego, a w szczególności zmiany, które doprowadziły do wykształcenia się odzwierzęcych synonimów rzeczownika *złodziej*, jest obszarem językoznawstwa, który jest przedmiotem dociekań w analitycznej części tej pracy. Wraz z pierwszą klasyfikacją zmian znaczeniowych zaproponowaną przez Paula (1880) na scenie językoznawczej zaczęło wzrastać zainteresowanie problemami semantyki diachronicznej, które stały się przedmiotem poszukiwań coraz szerszego grona badaczy w wielu krajach, a zwłaszcza w Niemczech, Francji i Wielkiej Brytanii. W literaturze zajmującej się badaniami z zakresu semantyki diachronicznej, a koncentrującej się na analizie relacji, jakie występują między elementami języka w różnych epokach jego rozwoju, znajdujemy wiele publikacji poświęconych badaniom zmian semantycznych zachodzących w obszarze metafor odzwierzęcych (zoosemicznych). Niemniej jednak, trzeba podkreślić, że problematyka zmiany semantycznej znalazła się na dobre w centrum zainteresowania ze strony językoznawców dopiero w drugiej połowie XIX wieku oraz na początku XX wieku, kiedy to Darmesteter (1886), Paul (1888), Meillet (1921) and Stern (1931) podejmowali

pierwsze próby zbadania różnych aspektów tego zagadnienia. Należy podkreślić, że fascynacja historycznymi zmianami semantycznymi treści wyrazów nie trwała nieprzerwanie, a wręcz wyraźnie osłabła w czasie, gdy na popularności zyskał behawioryzm, a w szczególności generatywizm, czego rezultatem było niemal całkowite zaprzestanie badań w tej dziedzinie w drugiej połowie XX wieku. Dopiero rewolucja kognitywna, która dokonała się w latach osiemdziesiątych XX wieku, sprawiła, że analiza zmian semantycznych ponownie znalazła swoje miejsce w badaniach językoznawczych, a nawet wręcz rozkwitła, czego dowodem są badania prowadzone przez światowej sławy językoznawców, jak m.in. Geeraerts (1997, 2010), Sweetser (1990), Warren (1992), Krzeszowski (1997), Martsa (2001), Kövecses (2002) i inni. Na polskiej scenie językoznawczej analiza zmian semantycznych znalazła swoje miejsce dzięki pracom takich badaczy jak Kleparski (1990, 1996, 1997), który skupił się na zmianach zachodzących w kategorii **MŁODA KOBIETA** i **CHŁOPIEC**, Kiełtyka i Kleparski (2005b, 2007a), których obiektem zainteresowania badawczego były takie kategorie jak **EQUIDAE**, **CANIDAE** i **FELIDAE**, natomiast kategoria **EQUIDAE** stała się przedmiotem dociekań językoznawczych przeprowadzonych przez Kiełtykę (2005a, 2005b, 2008a, 2009b), **PTACTWO UDOMOWIONE** są kategorią, która znalazła się w centrum zainteresowania Góreckiej-Smolińskiej (2011) i Góreckiej-Smolińskiej i Kleparskiego (2012). Badania nad zmianami semantycznymi w obszarze kategorii **ROŚLINY** oraz **SMAK** przeprowadzili Cymbalista i Kleparki (2013), Osuchowska i Kleparski (2012) i Osuchowska (2011a, 2011b, 2011c), natomiast *pokarmosemią* zajmowali się ostatnio Kleparski (2008a, 2008b) i Kudła (2014).

Celem przedstawionej w tej pracy analizy językoznawczej jest zaproponowanie dogłębnej analizy diachronicznej zoosemicznych synonimów rzeczownika *złodziej* używanych w więziennym slangu angielskim (uwzględniając jednocześnie podobne rozwoje w języku polskim). Jeżeli chodzi o rozważany tutaj język środowiskowy, to slang więzienny można opisać jako odmianę języka, która posiada szczególnie metaforyczny charakter, czego przejawem są takie zjawiska, jak funkcjonowanie bardzo wielu synonimów dla wyrażania jednego i tego samego pojęcia, a także występowanie ogromnej liczby metafor, a w szczególności metafor odzwierzęcych. Jednym z celów przeprowadzonych tutaj badań jest wydzielenie różnie nacechowanych typów rozwojów zoosemicznych oraz warunków powstawania tychże w slangu więziennym. Jednym z istotnych problemów poruszanych w tej pracy jest kwestia porównania metafory odzwierzęcej w języku standardowym z metaforą odzwierzęcą zachodzącą w tej środowiskowej odmianie języka. Całość badań tu

przeprowadzonych należy potraktować jako przyczynek do badań z zakresu semantyki diachronicznej, ale mnogość elementów socjolingwistycznych nakazuje umiejscowić proponowaną analizę na granicy leżącej pomiędzy semantyką diachroniczną a historyczną socjolingwistyką.

Język więzienny jest tą odmianą języka, która ze zrozumiałych względów przez wielu badaczy traktowana była i jest jako zjawisko w istocie negatywne, i tak też jest przedstawiane w literaturze. Niemniej jednak, należy przyznać, że oprócz negatywnego wpływu jaki ta odmiana języka środowiskowego może niewątpliwie mieć na standardową komunikację werbalną, posiada ona jednak pewne cechy godne uwagi, takie jak łatwo zauważalny kreatywny charakter, dzięki któremu może wzbogacać język standardowy, na przykład za pomocą ogromnej liczby metafor, a w szczególności metafor odzwierzęcych, które w porównaniu do innych metafor zdecydowanie tutaj przeważają. Po drugie, zrozumienie tego, że jak każda środowiskowa odmiana języka, slang więzienny wzmacnia poczucie przynależności do grupy, może znacznie dopomóc w zrozumieniu wielu socjologicznych aspektów związanych z innymi subkulturami. Co więcej, język więzienny jest w pewien sposób wyrazem buntu przeciwko ustalonemu porządkowi świata, ponieważ cechuje go wysoce anty-normatywny charakter, który niewątpliwie wart jest analizy. Badania nad tym aspektem języka więziennego mogą również znacznie wzbogacić stan wiedzy o mechanizmach funkcjonowania różnych subkultur. Wszystkie wyżej wymienione cechy znajdują swoje odzwierciedlenie właśnie w ogromnym bogactwie metafor, a w szczególności metafor odzwierzęcych, które są przedmiotem analizy rozprawy.

Teks tej rozprawy został podzielony na dwie główne części, które z kolei składają się z sześciu rozdziałów. Celem pierwszych pięciu rozdziałów jest analiza szeroko rozumianych pojęć *slangu*, *slangu więziennego*, obszaru badań w dziedzinie semantyki diachronicznej oraz dyskusja na temat różnych metod językoznawczych stosowanych w badaniu zmian semantycznych. Z kolei główna część analityczna poświęcona jest analizie procesu zoosemii na przykładzie rozwoju znaczeniowego dwunastu rzeczowników odzwierzęcych, związanych z kategorią **ZŁODZIEJ**.

Punktem wyjściowym rozprawy jest dyskusja na temat zjawiska językowego slangu, w której zawarta jest analiza etymologiczna samego terminu, różne sposoby definiowania tej odmiany języka, charakterystyka jego głównych cech językowych i funkcji, jakie pełni w środowisku użytkowników. Ponadto, podjęto również tutaj próbę wyjaśnienia związków

istniejących pomiędzy slangiem i miejską społecznością, często sprzeczne sposoby postrzegania tej odmiany języka, a także jej wpływ na język standardowy. Szczególną uwagę poświęcono dokonaniom światowej sławy badaczom w tej dziedzinie, takim jak, na przykład Hotten (1860), Partridge (1958a[2006], 1958b[2006], 1963[2002]), Allen, (1993, 2001), Matsell (2008), Green (2010, 2011a, 2011b) i Coleman (2012). Poza tym, analizie poddano również wyrażenia często zamiennie używane, takie jak *slang/argot więzienny*, zwracając szczególną uwagę na etymologię terminów *argot*, *cant*, *lingo* i *jargon*, oraz różne sposoby definiowania tych pojęć. Istotnym elementem przeprowadzonej dyskusji jest uwzględnienie anty-językowego charakteru badanej odmiany języka, opierając się na badaniach Halliday'a (1976, 1978) i Chruszczewskiego (2011). Przeanalizowany został również związek jaki istnieje pomiędzy synonimami terminu *slang*, a samym terminem. Ponadto, szczegółowej analizie poddano funkcje, jakie pełni język więzienny w społeczności zakładów penitencjarnych, odwołując się do wyników badań takich prac i autorów jak Pollock (2006), Cardozo-Freeman (1984), Boroff (1951) i Schulte (2010). Równocześnie, na podstawie wyników badań takich badaczy jak Einat i Einat (2000), Einat i Livnat (2012) i Oryńska (1991), zbadano cechy charakterystyczne dla tej odmiany języka, a także wyjaśniono czynniki, które mogą przyczyniać się do powstawania i funkcjonowania subkultury więziennej, której slang jest integralną częścią, a także zasadność prowadzenia badań w tej dziedzinie. Wykazując, że język używany przez więźniów może służyć jako źródło nowych słów, wyrażań, wpadającej łatwo w ucho frazeologii i niezliczonych barwnych metafor, podjęta została próba wyjaśnienia, dlaczego slang więzienny nie powinien być traktowany jako marginalne i wyłącznie negatywne zjawisko, z pogranicza patologii językowej.

Rozdział 3 stanowi próbę przedstawienia głównych dokonań w obszarze semantyki diachronicznej, autorstwa zarówno polskich, jak i zagranicznych badaczy. Szczególną uwagę poświęcono najwcześniejszym przedstawicielom tej dziedziny, będącym filarami europejskich badań nad zmianą znaczenia, na przykład Darmesteter (1886), Paul (1880), Meillet (1921) i Stern (1931), jak również bardziej współczesnym postaciom, takim jak Kleparski (1990, 1997), Kiełtyka (2008, 2015) i Kudła (2014), którzy skupiają się nad analizą znaczeń w polu semantycznym **CZŁOWIEK**.

Rozdział 4 poświęcony jest analizie zjawiska metafory, a w szczególności mechanizmu zoosemii, opierając się na wynikach badań takich autorów jak Kleparski (1990, 1997), Krzeszowski (1997), Kövecses (2002) i Martsa (2001), a w szczególności w odniesieniu do takich pól semantycznych jak **POŻYWIENIE** (Kleparski, 2008, 2012,

Cymbalista, 2009b i Kudła, 2009, 2014) i **CZŁOWIEK** (Kiełtyka, 2005, 2008, 2009, Kiełtyka i Kleparski, 2005, 2007). Ponadto, jednym z celów niniejszego rozdziału jest przybliżenie zjawiska *plantosemii* i *gustasemii*, opierając się na dokonaniach takich badaczy jak Cymbalista i Kleparski (2013), Sommer (1988) i Sommer i Sommer (2011), Osuchowska i Kleparski (2012), Osuchowska (2011a, 2011b, 2011c) i Bradshaw (2004).

Rozdział 5 służy przedstawieniu metod badawczych stosowanych do badania zmian semantycznych wyrazów, ze szczególnym uwzględnieniem metody analizy składnikowej oraz analizy kognitywnej. Główne założenia analizy składnikowej wyjaśnione zostały w oparciu o dokonania takich badaczy jak Katz i Fodor (1963, 1964), Jackendoff (1983, 1990), Wierzbicka (1996) i Tokarski (1984), natomiast metodę kognitywną i jej zastosowanie w badaniach nad zmianami znaczeniowymi wyjaśniono na podstawie publikacji Kleparskiego (1996, 1997), Kiełtyki i Kleparskiego (2005b, 2007a) i Lewandowskiej -Tomaszczyk (1996, 1998). Zarys tzw. *blending theory* przeprowadzono w oparciu o osiągnięcia takich badaczy jak Fauconnier i Turner (2008, 2002), Fauconnier (1997) i Grygiel (2004b).

Stosując metodę analizy kognitywnej w kolejnej i głównej części rozprawy zbadane zostaną zmiany semantyczne zachodzące w historii wybranych rzeczowników będących nazwami zwierząt, a równocześnie synonimami rzeczownika *złodziej* w angielskim języku więziennym. Biorąc pod uwagę wady i zalety wyżej wymienionych metod, autorka tej pracy podjęła decyzję o zastosowaniu metody analizy kognitywnej, mając na uwadze jej niewątpliwą przewagę we współczesnym językoznawstwie, co zresztą potwierdzają wyniki dotychczasowych badań nad leksykalnymi zmianami semantycznymi, a także wyniki badań dotyczące zjawiska zoosemii, którym zajmują się naukowcy w bardzo wielu ośrodkach badawczych. W zakresie analizy korpusu rzeczowników główną metodą analizy jest metoda analizy kognitywnej, natomiast w przypadku analizy wąskiej grupy czasowników zastosowano metodę analizy kognitywnej z pewnymi elementami analizy składnikowej. Przedmiotem analizy są następujące rzeczowniki: *crow*, *spider*, *grasshopper*, *rook*, *snake*, *silkworm*, *pigeon*, *rat*, *dromedary*, *gopher*, *gorilla*, *shark* oraz czasowniki: *to crow*, *to rook*, *to snake*, *to spider*, *to rat*, *to pigeon* i *to shark*.

Jeśli chodzi o przedmiot analizy, to zaproponowana praca badawcza koncentruje się na analizie korzeni etymologicznych, na leksykalnych zmianach semantycznych, jak również produktywności idiomatycznej i paremiologicznej wymienionych jednostek leksykalnych. Zauważmy, że niniejsze badania dotyczą semantyki słów – jednostek, których znaczenie

trudno jest niejednokrotnie zdefiniować i których semantyczny zakres często jest trudny do określenia. Jeśli dodamy do tego wymiar historyczny, okaże się, że złożoność znaczeniowa jednostek leksykalnych jest często wartością niemierzalną. Aby to wykazać, wystarczy przekartkować dowolny tezaurus historyczny języka angielskiego lub największe dzieło leksykografii angielskiej, to jest *OED (The Oxford English Dictionary)*, by stwierdzić, jak rozwijały się i zmieniały zakresy znaczeń jednostek leksykalnych oraz w jakim stopniu jednostki należące do kategorii nominalnej podlegały zmianom semantycznym w historii języka angielskiego.

Rozdział 6 zawiera analizę etymologii, zmian semantycznych jak również produktywności idiomatycznej wymienionych jednostek leksykalnych, związanych z polem semantycznym **ZŁODZIEJ** w angielskim slangu więziennym. Analizę rozpoczyna studium najstarszych etymologicznie nazw zwierząt, które na pewnym etapie swojej ewolucji semantycznej stały się synonimami rzeczownika *złodziej* w angielskim języku więziennym (*crow, grasshopper, rook, snake, silkworm*). Następna część poświęcona jest grupie rzeczowników odzwierzęcych, które z upływem czasu również zaczęły funkcjonować jako synonimy rzeczownika *złodziej*, a które weszły do użycia w języku angielskim w trakcie okresu średnioangielskiego (*spider, pigeon, rat, dromedary*). Trzecia zaś część stanowi próbę analizy niewielkiej grupy rzeczowników odzwierzęcych, które pojawiły się w języku angielskim już w czasach współczesnych, a które ewoluując również zaczęły służyć jako synonimy rzeczownika *złodziej* (*gopher, gorilla, shark*). Ponadto, równocześnie została podjęta próba analizy ich polskich odpowiedników, które albo rozwinęły znaczenia w jakiś sposób związane z polem semantycznym **ZŁODZIEJ**, albo przynajmniej funkcjonowały w innych znaczeniach w polskim języku więziennym. Ponadto, tam gdzie było to możliwe, zaproponowana została analiza przykładów zoosemii czasownikowej, i przeanalizowano zmiany znaczeniowe zachodzące w czasownikach wywodzących się od nazw zwierząt, które rozwinęły się jako następstwo połączenia mechanizmu metaforyzacji i metonimii, jak podaje Martsa (2013).

Zaprezentowana analiza ma na celu wychwycenie różnych faktów synchronicznych i diachronicznych związanych z badanym materiałem językowym. Można stwierdzić, że wyniki przeprowadzonej analizy pozwalają na sformułowanie wniosków, zarówno o charakterze jakościowym, jak i ilościowym. Tak, jak często bywa w przypadku badań analitycznych, także i w naszej analizie niektóre obserwacje i konkluzje poparte są bogatymi danymi słownikowymi i dlatego trudno z nimi polemizować, a tym bardziej je podważać.

Niestety, w niektórych przypadkach można mówić o pewnych trudnościach spowodowanych brakiem wystarczających danych językowych, które są ograniczone ze względu na niewystarczający materiał leksykograficzny, a które jednocześnie są niezbędnym elementem w analizie historycznych zmian semantycznych. Wiele z metaforycznych znaczeń angielskich rzeczowników odzwierzęcych używanych jako synonimy rzeczownika *złodziej* analizowanych w niniejszej pracy (*grasshopper, pigeon, rat, dromedary, gorilla* i *shark*) znajduje potwierdzenie w licznych opracowaniach, zarówno drukowanych, jak i tych dostępnych w wersji elektronicznej, i ich znaczenia są odnotowane w wielu pracach leksykograficznych, takich jak *OED, DU, DSCE, RDHS* i *VRL*. Niestety, metaforyczne znaczenia innych rzeczowników odzwierzęcych będących historycznymi synonimami rzeczownika *złodziej*, takich jak *crow, rook, snake, spider, gopher* i *silkworm* pojawiają się albo w pojedynczych słownikach, na przykład w *DU*, lub w *DU* i *RDMSUE*. Dzieje się tak, ponieważ język więzienny charakteryzuje się swoistą chaotycznością i jest tą właśnie odmianą języka środowiskowego, która tylko w niewielkim stopniu znajduje swoje miejsce w opracowaniach leksykograficznych. Na podstawie analizy zjawiska językowego slangu więziennego można wysnuć wniosek, że ta swoista chaotyczność i stąd ubogi materiał słownikowy są w głównej mierze następstwem cech tej odmiany języka, a w szczególności jego sekretnej natury, a także odizolowania od reszty społeczeństwa jego użytkowników i ich środowiska, w którym wielu funkcjonuje, ale tylko niewielu bada.

Inny wniosek, który nasuwa się w wyniku przeprowadzonej analizy dotyczy tzw. *niestabilności ilościowej* metafor funkcjonujących w angielskim slangu więziennym. Zjawisko to można wyjaśnić biorąc pod uwagę fakt, iż jedną z głównych cech tej odmiany języka jest jego zmienność i tendencja do używania tych samych wyrazów i zwrotów przez relatywnie krótki okres czasu, co oczywiście charakteryzuje również inne odmiany slangu. Jak zaobserwowano, wszystkie synonimy rzeczownika *złodziej*, które zostały poddane analizie, z wyjątkiem metaforycznego znaczenia *shark, spider* i *crow*, bardzo szybko wyszły z użycia, zwykle tak szybko, że nawet trudno znaleźć źródła językowe, które stwierdzałyby ich użycie w slangu więziennym języka angielskiego.

Kolejny wniosek, który nasuwa się w wyniku przeprowadzonych badań dotyczy okresu czasu, kiedy to analizowane rzeczowniki odzwierzęce rozwinęły metaforyczne znaczenia stając się historycznymi synonimami rzeczownika *złodziej*. Większość z badanych rzeczowników zaczęła być używana w wyżej wymienionym znaczeniu w czasie od XVI do XX wieku, przy czym wiek XIX i początek XX wieku są okresem dominującym w tym

względnie. Najwcześniejsze udokumentowane znaczenie spośród tych, które poddano analizie, będące synonimem rzeczownika *złodziej* pojawia się już w XVI wieku, po nim zaś odnotowano użycie rzeczownika *dromadery* w znaczeniu ‘złodziej’ w XVIII wieku. Również w XVIII wieku rzeczownik *shark* zaczął funkcjonować jako synonim rzeczownika *złodziej*, natomiast w pierwszej połowie XIX wieku pojawia się metaforyczne znaczenie rzeczownika *crow*. W drugiej połowie XIX wieku *grasshopper*, *pigeon*, *snake*, *silkworm*, *gopher* oraz jedno ze znaczeń rzeczownika *dromedary* również zaczęły funkcjonować jako synonimy rzeczownika *złodziej*, natomiast w pierwszej połowie XX wieku pojawiają się metaforyczne znaczenia, związane z polem **ZŁODZIEJ** takich rzeczowników jak *spider*, jedno ze znaczeń rzeczownika *gopher*, dwa znaczenia rzeczownika *rat*, oraz jedno ze znaczeń rzeczowników *snake* i *gorilla*.

Inny wniosek, który nasuwa się na podstawie przeprowadzonych badań dotyczy okresu historycznego, w którym pojawiają się analizowane rzeczowniki użyte w swoim pierwotnym animalistycznym znaczeniu. Można stwierdzić, że znacząca liczba analizowanych rzeczowników etymologicznie związana jest z okresem staroangielskim, i ich liczba stanowi ponad 40% wszystkich badanych rzeczowników. W okresie średnioangielskim pojawia się około 30% z analizowanych rzeczowników, natomiast we współczesny języku angielskim tylko 25%.

Co więcej, metafory odzwierzęce funkcjonujące w angielskim slangu więziennym są również interesującym zjawiskiem ze względu na ich ścisły związek z polem semantycznym **MEŹCZYŻNA**. Z analizy wynika, że wszystkie analizowane rzeczowniki, z wyjątkiem rzeczownika *silkworm*, są związane z tą kategorią, co dalece kontrastuje z rezultatami badań Kleparskiego (1990, 1997) i Kiełtyki (2008), którzy wielokrotnie twierdzili i udowadniali że mechanizm zoosemii rzeczownikowej w standardowym języku, dotyczy głównie, aczkolwiek nie wyłącznie, zmian semantycznych w polu **KOBIETA**. Można przypuszczać, że przyczyną takiego stanu rzeczy w przypadku slangu więziennego jest bardzo ograniczona obecność, dostępność i rola kobiet w tym środowisku, jak również tendencja do tworzenia nazw, często metaforycznych, dla ludzi, obiektów i przedmiotów, które są albo absolutnie obecne i potrzebne, albo tych, które odgrywają dużą rolę w subkulturze więziennej. W związku z powyższym liczba metafor odnoszących się do kobiet w slangu więziennym jest bardzo ograniczona, a większość z metaforycznych tworów językowych związana jest z polem **PROSTYTUTKA**.

Kolejny wniosek, który wydaje się wynikać z przeprowadzonej analizy, dotyczy semantyki polskich odpowiedników analizowanych rzeczowników angielskich w slangu więziennym. Jak zaobserwowano, metaforyzacja wśród angielskich odzwierzęcych synonimów rzeczownika *złodziej* przebiega całkowicie w odmiennych kierunkach niż przebiega to samo zjawisko w przypadku ich polskich odpowiedników. Tylko jedno z analizowanych znaczeń jest identyczne w tych dwóch językach, mianowicie jedno ze znaczeń rzeczownika *rat*, będące historycznym synonimem rzeczownika *złodziej*, zarówno w angielskim jak i polskim slangu więziennym. W przypadku pozostałych znaczeń obserwujemy, że poszczególne rzeczowniki, jeśli w ogóle funkcjonują w polskim języku więziennym, są zwykle związane z innymi polami, na przykład polski *goryl*, czy *gołąb*, które są związane z polem **PRZEDSTAWICIELE WYMIARU SPRAWIEDLIWOŚCI** i **PRZESTĘPCY**. Tylko dwa polskie rzeczowniki funkcjonują jako synonimy rzeczownika *złodziej* i są to *rekin* i *szczur*. Niemniej jednak, ich metaforyczne znaczenia są nieco inne niż znaczenia ich angielskich odpowiedników. Ponadto, w przeciwieństwie do angielskich odpowiedników, istnieją polskie rzeczowniki, które w ogóle nie uległy mechanizmowi metaforyzacji w slangu więziennym, i do nich należą *suseł*, *dromader*, *pająk*, *jedwabnik* i *konik polny*.

Na podstawie przeprowadzonej analizy materiałowej zaobserwowano również, że 70% angielskich rzeczowników odzwierzęcych, które na pewnym etapie swojego rozwoju funkcjonowały jako synonimy rzeczownika *złodziej*, jest równocześnie związana z polem semantycznym **PRZEDMIOTY NIEOŻYWIONE** w slangu więziennym (*crow*, *rook*, *snake*, *spider*, *pigeon*, *rat*, *gopher*). Pozostałe rzeczowniki (*grasshopper*, *silkworm*, *dromedary*, *gorilla*, *shark*) wykazują związki wyłącznie z polem **CZŁOWIEK**. Najbardziej interesującym w tym względzie jest fakt, iż w przypadku znaczeń tych rzeczowników, które w jakiś sposób wiążą się z polem **PRZEDMIOTY NIEOŻYWIONE**, znaczenia te zawsze rozwinęły się chronologicznie później po pojawieniu się znaczeń służących jako synonim rzeczownika *złodziej* (*crow*, *snake*, *spider* i *pigeon*). Taki stan rzeczy może świadczyć o tym, że użytkownicy slangu więziennego w centrum zainteresowania stawiają człowieka (widzianego z perspektywy człowieka osadzonego), co może być w pewien sposób potwierdzeniem prawidłowości struktury Wielkiego Łańcucha Bytów. Biorąc pod uwagę ograniczony materiał badawczy trzeba jednak dodać, że jest to daleko idące uogólnienie, które należałoby jeszcze zweryfikować poprzez dalsze badania materiałowe.

Inny wniosek, który nasuwa się w odniesieniu do przeanalizowanych rzeczowników odzwierzęcych funkcjonujących jako synonimy rzeczownika *złodziej* dotyczy tendencji rozwijania przez te rzeczowniki innych znaczeń związanych z polem **CZŁOWIEK** w angielskim języku więziennym, i taką tendencję wykazało dziewięć rzeczowników (*crow, rook, snake, spider, pigeon, rat, gopher, gorill i shark*). Tylko trzy rzeczowniki (*grasshopper, silkworm, dromedary*) wykazują związek wyłącznie z polem **ZŁODZIEJ**, i żadną inną kategorią związaną z polem **CZŁOWIEK**.

Kolejny wniosek, który wynika z przeprowadzonych badań materiałowych dotyczy ogólnej tendencji, zgodnie z którą zjawisko zoosemii zwierzęcej dotyczy w głównej mierze kategorii ssaków, o czym mówią, między innymi Kleparski (1990, 1997) i Kochman-Haładaj i Kleparski (2011), czego jednak nasza analiza nie potwierdza. Wprost przeciwnie, zaobserwowano, że odzwierzęce synonimy rzeczownika *złodziej* wydają się mieć swoje źródło w szerokiej gamie gatunków zwierząt, włączając ssaki, ptaki, owady, gryzonie i gady, i żadna z tych grup nie jest dominująca w jakiś sposób.

Należy podkreślić, że analiza przeprowadzona w niniejszej rozprawie jest – w pewnym stopniu – kontynuacją tradycji badań w dziedzinie zoosemii, której przedstawicielami są Kleparski (1997, 2002, 2007), Kiełtyka (2005a, 2005b, 2007, 2008), Kiełtyka i Kleparski (2005a, 2005b, 2007) i Górecka-Smolińska (2008, 2009a, 2009b, 2011). Niemniej jednak, pod wieloma względami charakter zaproponowanej analizy jest inny. Po pierwsze, dyskusja w niej zawarta pozwala na umiejscowienie tej pracy na pograniczu językoznawstwa historycznego, socjolingwistyki i badań kulturoznawczych, aczkolwiek nie w równych proporcjach. Po drugie, w rozprawie podjęto próbę sformalizowania i zaprezentowania analizy znaczeń czasowników odzwierzęcych, częściowo opierając się na dokonaniach Martsy (2013) i Kiełtyki (2009a, 2013, 2016). Po części analiza przeprowadzona tutaj jest kontynuacją tych badań, chociaż próba zbadania zjawiska zoosemii czasownikowej dotyczy tylko niewielkiej grupy czasowników, to jest tych, które powstały w wyniku kombinacji zjawisk metaforyzacji i metonimii.

Metoda zastosowana w analizie zjawiska zoosemii czasownikowej opiera się w dużym stopniu na metodzie analizy kognitywnej metafor odzwierzęcych, wpracowanej przez Kleparskiego (1997, 2002, 2007) i Kiełtykę (2008, 2009a). Niemniej jednak, ze względu na specyfikę przedmiotu badań, w tym przypadku czasowników, sposób analizy został zmodyfikowany. Dlatego też, oprócz samej analizy kognitywnej, wśród narzędzi służących do analizy czasowników pojawiły się pewne elementy analizy składnikowej. Swego rodzaju

eklektyzm pozwolił na pokazanie i wyjaśnienie mechanizmu zmian semantycznych, których owocem są czasowniki odzwierzęce, a które do tej pory były traktowane jako drugorzędne w stosunku do rzeczowników odzwierzęcych.

Podobnie jak w przypadku wielu zadań analitycznych, także i w badaniu historii znaczeń czasowników odzwierzęcych, pojawiła się potrzeba zastosowania nowych narzędzi. W związku z powyższym, aby pokazać i opisać znaczenie analizowanych czasowników należało zmodyfikować metodę analizy kognitywnej, wprowadzając do niej nowe elementy. Nowego znaczenia nabrał termin *rzeczownik wykonawca (agent noun)*, który należy rozumieć jako rzeczownik, który wywodzi się od *rzeczownika bazowego/wyjściowego (base noun)*, i który jest równocześnie wykonawcą czynności, wyrażonej za pomocą czasownika odzwierzęcego, i który pośredniczy w powstaniu znaczenia tego czasownika. Pod nazwą *katalizator konwersji (catalytic converter)* kryje się ten element lub elementy domen, które są związane równocześnie ze znaczeniem rzeczownika wyjściowego/bazowego (*base noun*), rzeczownika wykonawcy (*agent noun*) oraz samej czynności wyrażonej za pomocą czasownika. Można powiedzieć, że jego funkcją jest spojenie tych trzech elementów, umożliwiając tym samym powstanie nowego znaczenia czasownikowego od rzeczownika odzwierzęcego, poprzez mechanizm zoosemii i metonimii, równocześnie obrazując w jaki sposób te elementy są wzajemnie powiązane. W rozprawie pojawia się również termin *wymiana (substitution)*, który należy rozumieć jako kombinację mechanizmów znanych pod nazwą *podświetlanie i ukrywanie (highlighting and hiding)*, opisanych przez Lakoffa i Johnsona (1980). Mechanizm ten można zdefiniować jako mechanizm wymiany jednego elementu, związanego z jedną kategorią, za inny element, związany z inną kategorią, a w przypadku analizowanych czasowników taka wymiana zachodzi zawsze pomiędzy kategoriami **ZWIERZE** i **CZŁOWIEK**. Kolejnym nowym pojęciem wprowadzonym na potrzeby analizy jest termin *elementy jawne (overt values)*, które są tymi elementami/cechami, które identyfikujemy na podstawie informacji zawartych w definicji znaczenia, natomiast *elementy ukryte (background values)* rozumiemy jako te cechy, które co prawda nie są ujęte w definicji znaczenia, ale odzwierciedlają typowe cechy lub zachowania danego zwierzęcia, i których możemy się domyślać albo na podstawie ogólnodostępnej wiedzy, albo bazując na specjalistycznej wiedzy. Istotną podgrupą tego co rozumiemy jako *elementy jawne (overt values)*, jest grupa określana jako *tymczasowo nieaktywne elementy (temporarily irrelevant values)*, którą należy rozumieć jako te cechy, które nie mają większego znaczenia w mechanizmie powstawania analizowanego znaczenia, zarówno w

przypadku rzeczownika wykonawcy (agent noun), jak i samego czasownika, i dlatego nabierają charakteru ukrytego.

Oczywisty wniosek, który nasuwa się w wyniku przeprowadzonej analizy dotyczy okresu czasu, kiedy to rzeczowniki bazowe (base nouns) weszły do korpusu słownictwa języka angielskiego. Okazuje się, że w ponad połowie przypadków mechanizm zoosemii czasownikowej związany jest z tymi rzeczownikami odzwierzęcymi, które funkcjonują w języku najdłużej, czyli wywodzącymi się z okresu staroangielskiego. Cztery z dziewięciu analizowanych znaczeń wywodzi się od rzeczowników etymologicznie związanych z okresem staroangielskim, trzy znaczenia czasownikowe pochodzą zaś od rzeczowników, które pojawiły się w języku w okresie średnioangielskim, a tylko dwa znaczenia czasownikowe związane są z rzeczownikiem, który zaczął być używany we współczesnym języku angielskim.

Idąc dalej, można powiedzieć, że mechanizm zoosemii czasownikowej w przypadku analizowanych czasowników jest związany głównie ze światem przestępczym, ponieważ siedem z dziewięciu znaczeń (*to crow*, *to rook*, *to snake*, *to pigeon*, *to rat* i *to shark*) można ewidentnie odnieść to tej subkultury. Tylko dwa znaczenia mają niewiele wspólnego z przestępczym półświatkiem (*to spider*).

W szczególności, czasownikowe znaczenia *to spider*, jak również czasownika *to shark* są wyjątkowe w porównaniu z pozostałymi analizowanymi znaczeniami. Podczas gdy większość znaczeń pozostałych analizowanych czasowników odzwierzęcych powstała w bardzo krótkim czasie po pojawieniu się znaczeń rzeczownika wykonawcy (agent noun), i okres czasu pomiędzy tymi dwiema fazami procesu derywacji wynosił nie więcej niż pięćdziesiąt lat, w przypadku znaczenia czasownika *to shark* czas ten wydłużył się o ponad pięćdziesiąt lat. Natomiast dokładny czas pojawienia się znaczenia rzeczownika wykonawcy (agent noun) związanego z jednym ze znaczeń czasownika *to spider* jest nieznanym, wiemy jednak, że nie ma nic wspólnego ze światem przestępczym.

Jeśli chodzi o tzw. długowieczność czasowników odzwierzęcych, które charakteryzują się znacznie dłuższym okresem przetrwania w systemie słownictwa angielskiego niż rzeczowniki odzwierzęce, analiza wykazuje, że przynajmniej pięć z dziewięciu analizowanych znaczeń czasownikowych nadal funkcjonuje w języku angielskim, albo w jego standardowej odmianie, albo przynajmniej w slangu, podczas gdy większość z analizowanych znaczeń rzeczownikowych funkcjonujących jako synonimy rzeczownika *złodziej* wyszła z użycia lub jest przestarzała.

Można mieć nadzieję, że w niniejszej pracy zaobserwowano wiele ciekawych tendencji i wyciągnięto wiele interesujących wniosków. Niemniej jednak autor zdaje sobie sprawę, że przedstawiona analiza nie jest pozbawiona niedociągnięć, które należałoby dopracować w dalszej pracy nad samą metodą analizy. Wydaje się, że jednym z takich elementów jest obecny kształt tego, co nazywane jest tutaj jako *cechy atrybutywne* (*attributive values*), czyli cech/elementów, które niejednokrotnie są bardzo skomplikowane wewnętrznie, a wydaje się, że informacja semantyczna w nich zawarta być może mogłaby zostać rozbita na bardziej elementarne cząstki konceptualne przypisane danym domenom semantycznym.

Kolejnym niedociągnięciem jest ograniczony zasób materiału leksykalnego, który mógłby potwierdzić funkcjonowanie analizowanych synonimów rzeczownika *złodziej* w systemie języka angielskiego. Niestety, sekretna natura slangu więziennego, jego izolacjonizm i zmienna natura sprawiają, że wiele znaczeń umyka badaczom i nie znajdują one miejsca w słownikach. W niektórych przypadkach jedynym źródłem potwierdzającym istnienie danego znaczenia są słowniki internetowe lub strony internetowe poświęcone tematyce slangu i subkultury więziennej.

Czytelnicy niniejszej pracy mogą również odczuwać niedosyt ze względu na ograniczony materiał czasownikowy analizowany w niniejszej pracy. Autorka pracy skoncentrowała się wyłącznie na tych czasownikach odzwierzęcych, których znaczenie wyewoluowało w następstwie kombinacji mechanizmów metafory i metonimii, jak podaje Martsa (2013). Aparat analityczny wypracowany na potrzeby zbadania tych czasowników pozwolił wyjaśnić poszczególne etapy powstawania analizowanych odzwierzęcych znaczeń czasownikowych, ale nie może być stosowany w niezmienionej formie na potrzeby badań wszystkich typów animalistycznych znaczeń czasownikowych. Niestety, aby przeanalizować pozostałe kategorie należy zmodyfikować i rozwinąć narzędzia stosowane w analizie czasownikowej.

.....
miejsowość i data

.....
podpis